

26. Розпорядження Дрогобицької районної ради народних депутатів № 103 // Радянське слово. – 1987. – 2 червня. – С. 3.
27. ДАТО. – ФР. 3241. – Оп. 2. – Спр. 126.
28. Ступницький С., Дерик О. Збанкрутілі чудотворці / С. Ступницький, О. Дерик // Вільна Україна. – 1987. – 19 серпня. – с. 3;
29. Жолдоков В. «Чудо» на потоці / В. Жолдоков // Ленінська молодь. – 1988. – 23 січня. – с. 2.
30. Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). – ФР-388. – Оп. 2. – Спр. 211.
31. В советській пресі пишуть про Грушівське чудо // Свобода. – 1987. – 3 липня. – С. 1
32. Галузевий державний архів СБУ (ГДА СБУ). – Ф. 71. – Оп. 9. – Спр. 816.

Аннотація

Рассматриваются события в селе Грушеве Дрогобычского района на Львовщине на протяжении нескольких месяцев 1987 года, которые были связаны с «объявлением Пресвятой Богородицы», известные в истории как «Грушевское чудо». Автор статьи сосредоточил свое внимание на формах и методах противодействия советских органов власти возрождению и публичному проявлению религиозных убеждений среди населения Западной Украины, а также на их роли в развитии процесса легализации Украинской Греко-Католической Церкви.

Ключевые слова: борьба с религией, греко-католическое подполье, «Объявление Богородицы»

Annotation

The article discusses the presumed "apparition of the Holy Virgin", or "the Hrushiv miracle," that took place in 1987 in the village of Hrushiv, Drohobych district, Lviv region. It focuses on the forms and methods of government counteraction aimed to suppress the resurgence and public manifestations of religious belief in the Western Ukraine, as well as on the bearing that these events had on the process of legalization of the Ukrainian Greek Catholic Church.

Keywords: antireligious campaign, Greek Catholic underground, "Marian apparition".

УДК 378.091.8-057.875(092)“1944/1956”

**Світлана Буряк
(Київ)**

МАТЕРІАЛЬНО-ПОБУТОВІ УМОВИ ЖИТТЯ ТА НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ІСТОРИКІВ КДПІ ІМЕНІ О.М.ГОРЬКОГО (1944-1956 рр.)

Досліджено матеріально-побутові умови життя, навчання студентів історичного факультету Київського державного педагогічного інституту імені О.М.Горького в повоєнний період (1944-1956 рр.)

Ключові слова: матеріально-побутові умови, студенти-історики, повоєнний період.

Проблема матеріально-побутового становища студентів в повоєнний період є досить цікавою темою для історичного дослідження, адже її вивчення дасть змогу краще зрозуміти ті процеси, які відбувалися в країні на завершальних етапах Другої світової війни та після її завершення.

В українській історіографії написана колективна монографія[14], присвячена соціальній історії повоєнної України, в якій досліджується широке коло проблем різних соціальних груп. Заслуговує на особливу увагу розвідка Наталії Хоменко, яка дослідила студентство в контексті соціальної структури радянської України. Проте на сьогоднішній день немає спеціального дослідження, яке б розкривало питання матеріально-побутового становища студентів-істориків саме Київського державного педагогічного інституту імені О.М.Горького. Важливим джерелом для написання даної статті є архівні документи Державного архіву м. Києва (ДАМК), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО).

Мета даного дослідження полягає у характеристиці матеріально-побутових умов життя та навчання студентів-істориків у КДПІ імені О.М.Горького. Відповідно до поставленої мети визначені такі завдання: дослідити становище навчального закладу, стан навчального корпусу інституту після визволення Києва, умови життя в студентських гуртожитках, харчування та студентський бюджет.

Друга світова війна і Велика Вітчизняна війни стали драматичним і жорстоким випробуванням для народів світу, катастрофічними своїми наслідками для українського народу зокрема, який опинився в епіцентрі театру воєнних дій і силового суперництва двох тоталітарних режимів[8, с.298]. Вторгнення німецьких окупантів на Україну супроводжувалося небаченою картиною «повсюдного грабунку, всезагального розорення, мерзенних насильств, знущань і масових вбивств». Їх розправа над мирним радянським населенням затьмарили найкривавіші сторінки, які тільки знала історія людства[11, арк.41].

В роки війни студенти, викладачі вищих навчальних закладів із зброєю в руках в рядах Радянської Армії захищали честь і незалежність Батьківщини. Багато з них героїчно боролися проти фашистських загарбників у підпіллі та партизанських загонах[10, с.60], вступали в винищувальні батальйони, дівчата працювали сестрами в воєнних госпіталях[2, с.76]. Яскравим представником таких особистостей був Федір Іванович

Жарчинський, випускник історичного факультету КДПІ імені О.М.Горького, який удостоєний високого звання Героя Радянського Союзу[9,с.55].

Втрати для країни, які нанесли німецько-фашистські окупанти, були колосальні. Вони знищили й пограбували цінне навчальне і наукове обладнання вищих навчальних закладів, серед яких не був виключенням і Київський державний педагогічний інститут імені О.М.Горького. Окупантами знищено та пограбовано також господарське обладнання та обладнання студентських гуртожитків на загальну суму 72 330 тис. крб. [12, арк.5]. Загальна сума збитків по вищим навчальним закладам УРСР складала 429 766,4 тис. крб. [12, арк.54].

Київський державний педагогічний інститут імені О.М.Горького поновив свою роботу після визволення м. Києва від німецько-фашистських загарбників у листопаді 1943 р. [1,арк.3]. Ним було зайняте приміщення по бульвару Тараса Шевченка, 22/24 (учбове приміщення) та по вул. Франка 46 (фактично зайняте під книгосховище Академії Наук УРСР) [19, арк.14]. Хоч навчальний корпус інституту і вцілів, йому було завдано значних пошкоджень. Опалювальну, водопровідну і каналізаційну системи повністю зруйновано, приміщення вкрай забруднено, меблі майже всі знищено. Та студенти з ентузіазмом заходилися очищати приміщення [9, с.56]. Вся робота проводилась під гаслом «Хочеш навчатись – відбудуй свій інститут» [3, с.7]. У 1945 р. навчальний рік колектив інституту уже почав в опалювальному приміщенні. Всі працювали, здавалося, невтомно. Без порушення розкладу йшли заняття, потім розчищали зруйнований Хрещатик або групами виїздили в ліс на заготівлю для міста дров, працювали на овочевих плантаціях. Нелегко доводилось вчитися студентам тієї пори. Бракувало найнеобхідніших підручників. І все ж ніхто не опускав рук, всі намагалися глибоко оволодівати секретами педагогічної майстерності [9, с.56].

Позитивним для факультету було відкриття історичного науково-навчального кабінету на 70 робочих місць. Незважаючи на труднощі по відновленню навчального інвентарю, відсутність палива та електрики в зимовий період, кабінет не припиняв працювати[7,арк.18,19].

У 1946-1947 н.р. значно покращились матеріально-побутові умови для навчальних занять. Були відремонтовані навчальні корпуси і підсобні приміщення. Аудиторії та кабінети були забезпечені меблями, хоча й дещо примітивними, але процес навчання був поставлений в нормальні умови: студенти всі мали місця, зручні для слухання та записів лекцій. Вікна в навчальному корпусі були засклені, водопровід був налагоджений,

електромережа була виправлена, що було дуже важливо, оскільки інститут займався в дві зміни. Опалювальна система була відремонтована і температура в аудиторіях не була нижчою чотирнадцяти градусів [4, арк.150]. У 1948 р. був проведений капітальний ремонт даху в навчальному корпусі, виконаний ремонт системи центрального опалення та камер управління ТЕЦ, виконані роботи по заміні трубопроводів та був закінчений монтаж системи для покращення циркуляції гарячої води. В аудиторіях замінили підлогу, яка була в поганому стані, відбудували приміщення вестибюлю з новим гардеробом. Також було капітально відремонтовано вбиральні в навчальних корпусах[13,арк.150]. Таким чином спостерігалось помітне покращення умов для навчального процесу студентів.

Щодо житлової проблеми, то Рада Народних Комісарів СРСР розпорядженням від 25 жовтня 1944 р. зобов'язала рад наркоми звільнити з 1 січня 1945 р. всі навчальні будівлі і гуртожитки вузів, які не використовуються за призначенням[18, арк.20]. На 1944 р. було зайнято 1963 метри квадратних площі гуртожитків інституту, на ній можна було б розмістити близько 500 студентів, які вимушені були шукати жило в інших місцях[18,арк.26].

КДПІ імені О.М.Горькогомав студентські гуртожитки в чотирьох пунктах м. Києва: по вул. Гоголівській 39, пер. Діонісівському 12, вул. Жертв Революції 4, Повітрофлотському шосе 85. У гуртожитки було поселено близько 50% загального числа студентів інституту. Це не задовольняло потреби інституту, оскільки більшість студентів прибули з різних областей України та потребували поселення[4, арк.153].

Загалом іногородні студенти вирішували свої житлові проблеми наступним чином: одні отримували місце в гуртожитку (щомісячна плата за яке становила 10 крб.), іншим держава оплачувала орендовані нею ж «кутки» (місця в приватних помешканнях, на оренду яких інститути щорічно виділяли 300 крб.), а дехто змушений був винаймати за власний кошт такий «куток», сплачуючи від 50 до 150 крб. на місяць. На практиці для чималої частини студентів, які жили на стипендію (180-365 крб.), наймати «куток», який у центрі міста коштував 150 крб., було дорого, тому більшість молодих людей винаймали такі помешкання або на його околицях, або в передмісті за 50-75 крб. [14,с.214].

Держава вживала певних заходів щодо вирішення цієї проблеми. Так, за рішенням Ради Міністрів і ЦК КП(б)У «Про підготовку ВНЗ і технікумів до нового навчального року» від 6 серпня 1946 р. місцеві та партійні

організації зобов'язували міністерства та відомства УРСР, виконкоми обласних Рад депутатів трудящих і обкоми КП(б)У передати 51 приміщення ВНЗ, що раніше їм належали, і додатково виділити 30 800 метрів квадратних житлової площі для студентських гуртожитків, однак до січня 1947 р. ними повністю або частково було повернуто лише 11будівель та виділено 2700 метрів квадратних. Рішення не було виконано і до 1957 р., причому 120 тис. метрів квадратних житлової площі гуртожитків займали сторонні особи та організації[14,с.213,214]. Таку проблему мав і КДПІ імені О.М.Горького, оскільки частина гуртожитків була зайнята сторонніми мешканцями, які не мали жодного відношення до інституту. Гуртожиток по Повітрофлотському шосе – чотирьохповерхове приміщення, яке було побудоване на кошти інституту, в якому до війни розміщувалось до 500 студентів. У 1946-1947 н.р. інститут займав лише третій і половину другого поверху цієї будівлі, оскільки перший і половину другого поверху займала військова частина, яка поселилась на початку 1945 р., а четвертий був зайнятий ОСМЧ [4,арк.153]. Був випадок, коли дирекція інституту, до моменту передачі цієї будівлі, просила поселити в одній із кімнат їх робітника, як сторожа-охоронця, оскільки завдяки поганому нагляду з боку керівників військової частини хижачки руйнувались нові двері, віконні рами знімались і використовувались для опалення. Таким чином дирекція інституту хотіла припинити подальше розкрадання та руйнування дерев'яних частин будівлі[15, арк.7].

Після великих зусиль по звільненню гуртожитку, військова частина перемістилась в інше приміщення. Начальник ОСМЧ звільнив лише половину четвертого поверху, хоча дав обіцянку звільнити приміщення повністю до 1 липня 1947 р. Гуртожитки були в занедбаному стані, особливо по вул. Жертв Революції №4-а: приміщення сире, без центрального опалення, без вбирань[4,арк.153,154].У гуртожитках катастрофічно не вистачало стільців, столів, ліжок, білизни, подушок, матраців. Це підтверджувала перевірка контролера Іванової Р.Г. Наркомату Державного Контролю УРСР, проведена в лютому 1945 р.: «замісником директора по господарській частині не було вжито заходів для попередження епідемічних захворювань в гуртожитку. Так, кімнати брудні, вода відсутня, пральня, вбиральня відсутні, мила студенти не отримують, постільною білизною студенти не забезпечені, відвідування бані не організовано. В результаті всього цього були випадки захворювання висипного тифу, хворих коростою» [20,арк.1]. Це були жахливі реалії того часу. Проте згодом ситуація побутових умов проживання

в гуртожитках почала трохи стабілізуватися: житловий фонд корисної площі був розширений шляхом побудови перегородок на дві кімнати, відбудували голландські печі для приготування їжі [4, арк.11], встановлені «титани» для кип'ятіння води. В одному згуртожитків зробили ізолятор, медпункт і навіть обладнали клуб. У всі гуртожитки регулярно завозилось паливо[5, арк.248,249].

У перші післявоєнні роки харчування студентів, як і всього населення СРСР, відбувалось за допомогою продовольчих карток, причому вони забезпечувалися нарівні з робітниками [14, с.219]. Дирекцією педінституту вживалося ряд заходів для допомоги студентів, які знаходилися в важких матеріальних умовах (видача одягу, забезпечення додатковими талонами на харчування, організація їдальні при інституті, допомога студентам-інвалідам Вітчизняної війни продуктами з підсобного господарства) [7, арк.5]. Непросту ситуацію з організацією студентського харчування ускладнив голод 1946-1947 рр. Проте КДПІ імені О.М.Горького, на противагу Чернігівського, Житомирського педінститутів, забезпечив студентські їдальні овочами та картоплею і організував для студентів дворазове харчування [6, арк.34].

Основним джерелом бюджету переважної більшості студентів були державні стипендії. Загалом, їх розміри залежали від спеціалізації ВНЗ. Наприклад, для педагогічних навчальних закладів до 1957 р. стипендія складала: для перших курсів – 220 крб. на місяць, для других курсів – 240 крб., для третіх і четвертих – 265 крб., а для п'ятих – 290 крб. Натомість, студенти гірничих, геологічних та деяких хімічних спеціальностей отримували від 395 до 480 крб. Надбавку 25% мали студенти-відмінники, на 50% була стипендія у студентів інвалідів; Герої Радянського Союзу та Герої Соціалістичної праці отримували 400 крб. Студенти, що народжували дітей під час навчання і перед вступом до вищого навчального закладу працювали, мали право на одержання грошової допомоги.

Нерівнозначні розміри студентських стипендій зайвий раз демонстрували пріоритети державної політики. Перевага перш за все надавалася розвитку важкої промисловості, а тому закономірно, що добробут молоді технічно-природничих спеціальностей, на відміну від гуманітаріїв, був набагато ліпший[14, с. 221].

Існували також іменні стипендії. Наприклад, призначалися стипендії імені Й.В.Сталіна (у розмірі 700 крб. на місяць) відмінникам в навчанні [6, арк.55], імені 15-ліття ВЛКСМ (у розмірі 450 крб. на місяць), які призначалися кращим студентам-комсомольцям вузу за високі досягнення в

навчанні (не менше 75% відмінно, а решта не нижче добре) і активну участь в суспільній роботі. Кандидати на отримання даних стипендій висувались комітетами, комсомолом вищого навчального закладу, їх кандидатури розглядались на Вченій Раді і аж потім затверджувались директором вузу[16, арк.10].

Серед студентів історичного факультету були такі, які отримували стипендію імені Й.В.Сталіна (у розмірі 700 крб. на місяць) (Ходаківський М.П., Смілянська О.І., [16, арк.84,88], Білий П.Х, Левітас Й.Я., Гонтар М.І. [17, арк.37,38]. Якщо відбувалось зниження показників успішності в навчанні студента, то відразу такі вибували з числа стипендіатів.

Так, іменні стипендії суттєво покращували матеріальне становище студентів-відмінників.

У післявоєнний період разом з стипендією студентам видавали талони на промислові товари та одяг: шкарпетки, штани, черевики та ін. Одяг можна було придбати або обміняти на базарах. Однак ціни на нього для більшості молоді були надто високими: черевики – 300 крб., калоші 250-300 крб., шерстяний чоловічий костюм – 1000-1200 крб. Стипендія не могла забезпечити студентській молоді нормальний рівень життя. Як і більшість радянських громадян означеного періоду студенти одягалися типово. Зокрема, студентство 1940-х – початку 1950-х років – колишні фронтовики та демобілізовані – були одягнуті в бушлати, шинелі, фуфайки. В першій половині 1950-х рр. частина молоді переймалась не естетикою одягу, а його наявністю[14, с.222,223].

Таким чином, матеріально-побутові умови життя та навчання студентів історичного факультету КДПІ імені О.М.Горького по закінченню війни були вкрай тяжкими: доводилось відбудовувати навчальне приміщення, щоб мати можливість навчатися, складні житлові проблеми, незадовільні санітарно-побутові умови в студентських гуртожитках. Нелегко доводилось жити студентам в той час, проте всі вони пристосовувались до таких умов, адже треба було здобувати освіту. З плином часу, інститут суттєво покращив матеріально-побутове забезпечення студентів, що вселяло віру в краще майбутнє.

Джерела та література

1. «Довідка про Київський педінститут». Предисловие. – ДАМК. – Ф. Р-346. – Оп.2. – Т.1 (1937, 1940-1941, 1943-1965 рр.)
2. Бутягин А.С., Салтанов Ю.А. Университетское образование в СССР. – М.: Из-во Московского ун-та, 1957. – 296 с.

3. Бухало С.М. Состояние и очередные задачи вузов Украины// Вестник высшей школы. – 1945. - №3. – С.6-11
4. Годовой отчет Киевского государственного педагогического института им. А.М.Горького за 1946/47 уч. год– ДАМК.– Ф. Р-346. – Оп.2. – Од. зб. 92 – Арк.213.
5. Годовой отчет об учебно-методической и воспитательной работе института за 1947-48 уч. Год – ДАМК.– Ф. Р-346. – Оп.2. – Од. зб. 166 – Арк.270.
6. Директивные письма, распоряжения, инструкции Министерства высшего образования СССР, Министерства просвещения УССР и Управления по делам высшей школы при Совете Министров УССР за 1947 год – ДАМК. – Ф. Р-346. – Оп.2. – Од. зб. 149 – Арк.142.
7. Зведений річний звіт про роботу Київського педагогічного інституту за 1944 – 1945 н.р. – ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Спр.91 – Арк.52.
8. Калакура Я.С. Українська історіографія: Курс лекцій. – К.: Генеза, 2004. – 496 с.
9. Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова: 1834-2004: Історія. Сьогодення. Перспективи / Авт.: В.П.Андрущенко, Г.І.Волинка, Н.Г.Мозгова та ін. – К.: Навч. книга, 2005. – 255 с.: іл.
10. Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова: Іст. нарис, 1920-2000/ Укладачі: П.В.Дмитренко, О.Л.Макаренко. – К.: Четверта хвиля, 2000. – 220 с.: іл.
11. Неполная стенограмма Всеукраинского Совещания заведующих кафедр общественных наук при ЦК КП(б)У, телеграммы, справки, сведения о работе научно-исследовательских институтов, о преподавании общественных наук в высших учебных заведениях и другим вопросам – ЦДАГО. – Ф.1. – Оп.70. – Спр.885 – Арк.69.
12. Отчет об итогах ущерба причиненного немецко-фашистскими захватчиками учреждениям, народного комиссариата просвещения УССР – ЦДАВО. – Ф. 166. – Оп.15. – Од. зб. 61а – Арк.55.
13. Переписка с Министерством высшего образования СССР, Министерством просвещения УССР о повышении идейно-политического уровня преподавания, улучшения учебно-методической, научно-исследовательской работы и другим вопросам. – ДАМК. – Ф. Р-346. – Оп.2. – Од. зб. 243 – Арк.76.
14. Повеєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.). У 2-х книгах, 3-х частинах. – Кн.1, ч.1-2/ Відп. ред. В.М. Даниленко. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. – 351 с.
15. Приказ Народного Комиссара Государственного Контроля УССР, переписка с Совнархозом УССР, Горсоветом, Горжилуправлением об освобождении общежитий пединститута, занятых другими учреждениями и приведении их в надлежащее санитарное состояние. – ДАМК. – Ф. Р-346. – Оп.2. – Од. зб. 81 – Арк.11.
16. Приказы Министерства высшего образования СССР, Министерства просвещения УССР и Управления по делам высшей школы при Совете Министров УССР за 1948 год. – ДАМК. – Ф. Р-346. – Оп.2. – Од. зб. 242 – Арк.107.

17. Прикази, постановлення, розпорядження Міністерства вищого образования СССР, Міністерства просвещения УССР и Управления по делам высшей школы при Совете Министров УССР за 1949 год. – ДАМК – Ф. Р-346. – Оп.2. – Од. зб. 333 – Арк.69.

18. Прикази, постановлення, розпорядження Народного Комиссара просвещения УССР и Управления по делам высшей школы при СНК УССР за 1944 г. – ДАМК. – Ф. Р-346. – Оп.2. – Од. зб. 20 – Арк.26.

19. Справки по вопросам восстановления и работы высших учебных заведений – ЦДАГО. – Ф.1. – Оп.30. – Спр.88 – Арк.153.

20. Справки, акт обследования и другие материалы по вопросам работы Киевского Госуниверситета и о качественном составе студентов и преподавателей вузов Украины – ЦДАГО. – Ф.1. – Оп.70. – Спр.912 – Арк.52.

Аннотация

Исследованы материально-бытовые условия жизни, обучения студентов исторического факультета Киевского государственного педагогического института имени А.М.Горького в послевоенный период (1944-1956 гг)

Ключевые слова: материально-бытовые условия, студенты-историки, послевоенный период.

Annotation

Investigated the material about accommodation, students' education of historical faculty of the Kiev State Pedagogical Institute name dafter Gorky in the post-war period (1944-1956 years)

Keywords: accommodation, students of historical faculty, the post-war period.

УДК 94 (477) 614.885 (470+571)

**Оксана Грибан
(Київ)**

**УКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА У
БІЛЬШОВИЦЬКИХ МОЛОДІЖНИХ ТА ДИТЯЧИХ КАМΠΑНИЯХ
1920-30-Х РОКІВ.**

Анотація. У статті розглядаються особливості використання компартийними органами потенціалу Українського товариства Червоного Хреста під час реалізації радянської молодіжної та дитячої політики в 1920-30-ті роки.

Ключові слова. Червоний Хрест, дитяча безпритульність, «Юні червонохрестні друзі», дитячі майданчики, дитячі ясла.

Питання історії масових громадських об'єднань в період радянської державності є актуальним для України, тому її практичне вирішення в сучасних умовах вимагає наукового аналізу досвіду подолання безпритульності дітей у 20-х – першій половині 30-х років ХХ століття на Україні.